

Visuaalinen tuki varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen erityisopettajien näkökulma

Vilma Liukko-Sipi

OPINNÄYTETYÖ
Joulukuu 2025

Sosionomin tutkinto-ohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomin tutkinto-ohjelma

LIUKKO-SIPI, VILMA:
Visuaalinen tuki varhaiskasvatuksessa
Varhaiskasvatuksen erityisopettajien näkökulma

Opinnäytetyö 45 sivua, joista liitteitä 3 sivua
Joulukuu 2025

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millaisia visuaalisen tuen muotoja varhaiskasvatuksessa käytetään ja miten tukea kohdennetaan, sekä saada tietoa visuaalisen tuen toteutuksesta, henkilöstön osaamisesta ja koulutustarpeesta Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksessa. Tutkimus toteutettiin laadullisena kyselytutkimuksena, joka suunnattiin Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen erityisopettajille.

Opinnäytetyön tavoitteena oli kyselyn vastausten perusteella lisätä informaatiota visuaalisen tuen toteutumisen nykytilasta sekä hyödyntää tietoa koulutuksen tarpeen kartoittamisessa ja suunnittelussa. Aineisto analysoitiin laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysin keinoin induktiivisella eli aineistolähtöisellä otteella, luokittelemalla. Kyselytutkimukseen vastasi 14 Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen erityisopettajaa, joista kahden vastauslomake palautui tyhjänä. Opinnäytetyön käsitteissä avattiin varhaiskasvatuksen kolmiportaista tukea, visuaalista tukea sekä AAC-keinoja, eli puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja. Käsitteiden lisäksi teoreettisissa lähtökohdissa avattiin aikaisempia tutkimuksia, joissa käsiteltiin visuaalista tukea sekä AAC-keinoja.

Tulosten perusteella visuaalista tukea pidetään merkittävänä osana varhaiskasvatuksen arkea ja pedagogiikkaa. Visuaalisuutta hyödynnetään laajasti arjen rakenteiden jäsentämisessä, kommunikaation tukemisessa, ajanhahmotuksessa sekä sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen vahvistamisessa. Visuaalinen tuki kohdentuu sekä koko ryhmän yhteisenä että yksilöllisesti sovellettuna tukena, mikä mahdollistaa inklusiivisen pedagogiikan toteutumisen. Visuaalisen tuen käyttöön vaikuttavat erityisesti henkilöstön koulutus ja osaaminen, henkilökohtainen motivaatio, työyhteisön tuki sekä käytännön resurssit.

Visuaalisen tuen suunnitelmallinen ja tavoitteellinen käyttö vaatii visuaalisuuden pedagogisen merkityksen ymmärtämistä sekä riittävää tukea ja koulutusta. Jatkoa ajatellen koulutukselle olisi vieläkin enemmän kysyntää, sillä visuaalisen tuen laadukas ja yhdenvertainen toteutuminen edellyttää jatkuvaa koulutusta, rakenteellista tukea ja resursointia sekä työyhteisöjen sitoutumista yhteiseen toimintakulttuuriin.

Asiasanat: visuaalinen tuki, varhaiskasvatus, AAC-keinot, koulutus

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

LIUKKO-SIPI, VILMA:

Visual Support in Early Childhood Education
Early Childhood Special Educators' Perspective
Bachelor's thesis 45 pages, appendices 3 pages
December 2025

The thesis aimed to identify the types of visual support used in early childhood education in Tampere, how these supports are targeted, and how they function in everyday pedagogical practices. It also examined staff competence and the need for further training. Conducted in cooperation with the City of Tampere, the study used a qualitative questionnaire distributed to all special education teachers in early childhood education. The data were analysed inductively through categorisation.

Findings show that visual support is viewed as an essential part of daily activities and pedagogy. It is used both at the group and individual level, supporting inclusive practices. Visual tools are applied widely to enhance communication, social skills and interaction.

Effective use requires staff to understand the pedagogical importance of visual aids and to have sufficient structural support and training. The study concludes that additional education is needed to ensure consistent knowledge and practices across all early childhood education units in Tampere.

Key words: visual support, early childhood education, AAC methods, education

TEKOÄLYN KÄYTTÖ OPINNÄYTTEESSÄ

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

- Ei
 Kyllä

Ilmoitukseni mukaan olen käyttänyt opinnäytteessäni opinnäytetyöprosessin aikana seuraavia tekoälysovelluksia:

Tekoälysovellusten nimet ja versiot: [Listaa tähän kaikki tekoälysovellukset ja niiden versiot, joita olet käyttänyt opinnäytetyöprosessin aikana.]

Käyttötarkoitus: [Kuvaa tähän yksityiskohtaisesti, mihin tarkoitukseen ja miten tekoälyä on sovellettu opinnäytteeseen opinnäytetyöprosessin aikana.]

Osiot, joissa tekoälyä on käytetty: [Luettele tähän kaikki opinnäytteen vaiheet ja osiot, joissa tekoälyä on opinnäytetyöprosessin aikana käytetty.]

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien osat, joissa on hyödynnetty tekoälyä, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	8
	2.1 Kolmiportainen tuki varhaiskasvatuksessa.....	8
	2.2 Visuaalinen tuki.....	9
	2.3 Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiokeinot (AAC).....	10
	2.4 Aikaisemmat tutkimukset	12
3	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	17
	3.1 Tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset	17
	3.2 Tutkimusmenetelmä ja aineistonkeruu	17
	3.3 Aineiston analyysi	19
4	TULOKSET	21
	4.1 Visuaalisen tuen muodot, käyttö ja kohdentaminen	21
	4.2 Henkilöstön osaaminen ja koulutustarve	27
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	33
6	POHDINTA	37
	6.1 Eettisyys ja luotettavuus.....	37
	6.2 Jatkotutkimukset ja tulevaisuus.....	40
	LÄHTEET.....	41
	LIITTEET	43
	Liite 1. Kyselylomake	43
	Liite 2. Tiedote	45

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatus ja lasten kasvun ja kehityksen tukeminen yksilöllisesti ovat itselleni merkittäviä teemoja. Jokainen lapsi kehittyy yksilöllisesti, osa tarvitsee kasvussa ja kehityksessä enemmän tukea kuin toinen. Lapselle järjestettävä tuki on jokaisen lapsen oikeus. Opinnäytetyössäni haluan tutkia visuaalisen tuen käyttöä, kohdentamista sekä henkilöstön osaamista varhaiskasvatuksessa.

Kaikki lapset hyötyvät visuaalisesta tuesta, mutta erityisesti ne lapset, joilla on haasteita keskittymisessä tai kommunikaatiossa. Visuaalista tukea voidaan toteuttaa monella tapaa, kuten tukiviittomin, kuvakortein tai pikapiirtämisen avulla. Varhaiskasvattajilta visuaalisen tuen käyttäminen vaatii osaamista, koulututtamista sekä sitoutumista. Visuaalista tukea selkeästi käytettynä pystytään aktivoimaan lasta kommunikoimaan sekä pystytään mahdollistamaan keinoja itseilmaisuuksiin, joka on merkittävä osa osallisuutta. (Rainimo, 2022.)

Kommunikaatio ja sen tukeminen ovat merkittävässä osassa, kun toimitaan ryhmässä sekä harjoitellaan ja vahvistetaan sosiaalisten taitojen oppimista. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo myös korostuvat, kun ryhmässä käytetään yhtenäisiä visuaalisia keinoja, jolloin kaikkien lasten osallisuus kasvaa ja pystytään tarjoamaan lapsille yhdenvertainen tapa osallistua. Pohdittaessa lapsen kokemusta osallisuudesta, kuulluksi tulemisesta ja yhteenkuuluvuudesta astuu vahvasti vuorovaikutus mukaan. Kaikilla ei ole samalla tavalla sanoja, mutta eri keinoin kommunikaatio ja vuorovaikutus on mahdollista toteuttaa.

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat teemoja, jotka ovat myös yhteiskunnallisesti tärkeitä. Inklusiivisuus pitää nähdä kaikkia lapsia koskevana varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena sekä arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Varhaiskasvatusta ohjaa varhaiskasvatusturva- ja sen pohjalta laadittu varhaiskasvatussuunnitelma. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022, s. 9.)

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, millaisia visuaalisen tuen muotoja varhaiskasvatuksessa käytetään ja miten tukea kohdennetaan, sekä saada tietoa visuaalisen tuen toteutuksesta, henkilöstön osaamisesta ja koulutustarpeesta

Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksessa. Tutkimus toteutetaan laadullisena kyselytutkimuksena, joka on suunnattu varhaiskasvatuksen erityisopettajille. Kysymysten pääpaino on avoimissa kysymyksissä, joiden tavoitteena on antaa yksityiskohtaista tietoa visuaalisen tuen tämänhetkisestä toteutuksesta Tampereen kaupungin päiväkodeissa.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 Kolmiportainen tuki varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on oikeus saada tarvitsemansa tuki. Tuki rakentuu kolmeen tasoon, joita kutsutaan kolmiportaiseksi tueksi. Tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Kun tukea annetaan oikeaan aikaan, yksilöllisesti ja lapsen tarpeita vastaavasti, voidaan edistää hänen hyvinvointiaan ja kehitystään sekä ehkäistä ongelmien lisääntymistä ja syrjäytymisriskiä. Lapselle tarjottava tuki voi sisältää pedagogisia, rakenteellisia tai hoidollisia tukimuotoja. Tarvittava tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen arjen toimintaa. Lapsiryhmiä suunniteltaessa on tärkeää huomioida ryhmän koko sekä tukea tarvitsevien lasten etu, tuen määrä ja tuen taso. Näin varhaiskasvatuksen tavoitteet voidaan saavuttaa ryhmän toiminnassa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022, s. 61–62.)

Yleinen tuki on tuen ensimmäinen taso, jota tarjotaan lapselle hänen omassa varhaiskasvatusryhmässään. Se koostuu yksittäisistä tukitoimista ja pedagogisista ratkaisuista, joilla pyritään vaikuttamaan tilanteeseen mahdollisimman varhain. Yleinen tuki on yleensä lyhytaikaista ja sen intensiteetti on kevyempi kuin tehostetussa tai erityisessä tuessa. Lapsen tarpeisiin voidaan vastata esimerkiksi sopivilla materiaaleilla, välineillä tai osa-aikaisen erityisopettajan avulla. Yleisen tuen toteuttamisesta vastaavat varhaiskasvatuksen opettaja ja muu henkilöstö yhdessä, eikä sen antaminen vaadi hallinnollista päätöstä – tukea tarjotaan aina silloin, kun tarve huomataan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022, s. 61.)

Tuen toinen porras on tehostettu tuki, jota lapselle annetaan, kun yleisen tuen menetelmät eivät ole riittäviä. Tehostettu tuki on yleistä tukea henkilökohtaisempaa ja vahvemmin kohdennettua. Sitä voidaan tarjota joko lyhyeksi ajaksi tai pidempikestoisesti sen mukaan, mitä lapsi yksilöllisesti tarvitsee. Tehostettua tukea jatketaan niin kauan kuin lapsen tuen tarve sitä edellyttää. Tuen suunnitella, toteuttamistapojen lisäämisellä ja niitä vahvistamalla lapsen tukea pystytään

tehostamaan. Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallinnollinen päätös. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022, s. 62.)

Tuen kolmas porras on erityinen tuki, jota annetaan, kun yleinen ja tehostettu tuki eivät riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vamman, sairauden, kehityksen viivästyksen tai muun, merkittävästi toimintakykyä alentavan syyn vuoksi, mikä vaikuttaa lapsen oppimiseen tai kehitykseen. Erityinen tuki on varhaiskasvatuksen vahvin tukimuoto. Lapselle järjestetään tuki hänen yksilöllisen tilanteensa mukaan ja tarvittaessa tuki voidaan käynnistää suoraan erityisen tuen tasolta. Erityinen tuki koostuu useista eri tukitoimista ja palveluista ja se on luonteeltaan jatkuvaa sekä laaja-alaista. Erityisen tuen myöntämisestä tehdään aina hallinnollinen päätös. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022, s. 62.)

2.2 Visuaalinen tuki

Visuaalinen tuki kuuluu pedagogisiin tuen muotoihin ja sitä käytetään kaikilla varhaiskasvatuksessa toteutettavilla tuen tasoilla. Lapsen pedagogiseen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, joita ovat esimerkiksi puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat tai kuvat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022, s. 64–65.)

Kuvat auttavat lasta ymmärtämään ja hahmottamaan ympäröivää tilaa ja tilannetta. Kuvia käytetään varhaiskasvatuksessa muun muassa toiminnanohjauksessa ja kommunikaation tukena. Kuvilla pystytään havainnollistamaan ohjeita ja myös pilkkomaan niitä pienempiin osiin, mikä helpottaa lasta ohjeen ymmärtämisessä sekä sen mukaan toimimisessa. Kuvat havainnollistavat lapselle tulevaa ja samalla lapsi saa vahvistuksen kasvattajan sanoittamasta ohjeesta. Toiminnanohjauksessa käytetään usein kuvasarjoja, esimerkiksi siirtymätilanteissa, kuten pukemistilanteessa tai wc-käynnin yhteydessä. Konkreettinen materiaali auttaa lasta luomaan mielikuvia, mikä tukee ymmärtämistä, oppimista ja muistamista. (Malka, 2017, s. 13–16.)

Toiminnanohjauksen lisäksi visuaalista tukea käytetään paljon kommunikoinnin tukena. Kommunikaatiokuvat auttavat vuorovaikutuksen syntyemisessä, jolloin lapsi kokee, että tulee kuulluksi ja saa vaikuttaa sekä olla osallinen. Kommunikaation haasteet saattavat tuottaa lapsessa turhautumista, mikäli lapsi kokee, ettei hän ymmärrä tai häntä ei ymmärretä. Kuvat ovat hyvä keino kommunikaatio-ongelmien tukemisessa niiden pysyvyyden takia ja ne antavat lapselle tilaa tehdä omia havaintoja sekä käsitellä niiden kertomaa viestiä. Lisäksi kuvat auttavat monia lapsia keskittymään paremmin. (Malka, 2017, s. 17–22.)

ADHD- ja aivoliiton yhteinen verkkolehti Verraton pitää sisällään monia tukeen liittyviä artikkeleita, joista tutustuin muun muassa artikkeliin *Sanattomat kommunikaatiokeinot auttavat päiväkodin arjessa*. Artikkelissa kerrotaan kahden erityisopettajan näkökulmia visuaalisen tuen muotoihin ja niiden käyttämiseen eri tilanteissa. (Rainimo, 2022.)

Visuaalista tukea tulisi kehittää lasten yksilöllisten tarpeiden, taitotason, iän sekä kiinnostuksen kohteiden mukaan. Yhtenevät rutiinit sekä toiminnanohjausta- ja kommunikaatiota tukevat kuvat edistävät lapsen itsenäisen toiminnan kehittymistä. Tieteellinen artikkeli *Using Visual Supports With Young Children With Autism Spectrum Disorder*, käsittelee visuaalisen tuen muotoja varhaislapsuuden autismin kirjolla oleville lapsille. Artikkelissa kerrotaan visuaalisen tuen muodoista sekä niiden toteuttamisesta ja arvioinnista. (Meadan ym., 2011, s. 29–34.)

2.3 Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiokeinot (AAC)

AAC (Augmentative and Alternative Communication) tarkoittaa puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja. AAC-keinot helpottavat vuorovaikutusta, ilmaisu- ja ymmärtämistä. Puhetta tukevat ja korvaavat keinot voivat tarkoittaa kaikkia niitä keinoja, joilla tuetaan kommunikointia visuaalisesti. AAC-keinot tulee valita lapsen kielellisen kehitystason mukaisesti. Valittaessa puhetta korvaavia kommunikointikeinoja sekä aloittaessa niiden käyttöä, tulee varmistaa, että valittu keino on lapselle sopiva ja oikeantasoinen. Kommunikaatiokeinojen tukemisen käytön tulee olla systemaattisesti tapahtuvaa ja kommunikaatiosanastoa sekä

kielellistä rakenteellisuutta vähitellen kasvattavaa. AAC-keinojen valinta tapahtuu aina yksilöllisesti. (Käypähoito, 2023.)

Lasten vuorovaikutuksen tukeminen on keskeistä kielenkehityksen tukemisessa. Aikuiset säätävät luonnostaan omaa kielellistä ilmaisua, he käyttävät lyhyitä ja yksinkertaisia ilmaisuja sekä toistavat keskeisiä asioita. Aikuinen osaa ohjata vuorovaikutusta, kuten esittämällä tarkentavia kysymyksiä tai paikkaamalla epäjohdonmukaisuutta keskustelussa. Aikuisen eläytyminen vuorovaikutustilanteissa rohkaisee lasta jatkamaan tarinaa ja auttaa lasta itsensä ilmaisussa. Aikuisen on tärkeä muistaa antaa lapselle aikaa ja tilaa vuorovaikutustilanteissa, ilman, että aikuinen alkaa arvailla tai sanoittaa lapsen puolesta. (Siiskonen ym., 2014, s. 188–189.)

Ryhmämuotoinen varhaisen tuen malli *Vuorovaikutuksen avaimet* on toimintamalli lapsille, joilla on vuorovaikutukseen, puheen- ja kielenkehitykseen liittyviä haasteita. Toimintamallin tavoitteena on vaikuttaa sekä kodin, että varhaiskasvatuksen toimintaympäristöihin sekä tehostaa tukea lapsille oikea-aikaisesti. Toimintamalli sisältää sekä vanhempainryhmän, että varhaiskasvatuksessa toteutettavan lastenryhmän. Hanketta pilotoitiin Turun ja lähiseudun varhaiskasvatuksessa. Toimintamallia alettiin kehittää sopeutumisvalmennuskursseille osallistuneiden vanhempien toiveen pohjalta. Vanhemmilta nousi ajatus esiin siitä, että tietoa ja tukea puheen- ja kielenkehityksestä tarvittaisiin varhaisemmassa vaiheessa. (Lammila, 2023.)

Vanhempainryhmän tarkoituksena on lisätä tietoa vuorovaikutuksesta sekä puheen ja kielen kehityksestä. Samalla ryhmä tarjoaa tukea vanhemmuuteen, mahdollisuuden vertaistukeen sekä auttaa vanhempia ymmärtämään paremmin lapsensa tarpeita ja vahvistamaan omia voimavarojaan. Kuntouttavien puheterapeuttien mukaan vanhempien saama tieto ja tuki puheen ja kielen kehityksestä lisäävät heidän ymmärrystään ja parantavat perheen valmiuksia osallistua kuntoutukseen. Lastenryhmät on suunnattu lapsille, joiden vuorovaikutuksessa tai puheen ja kielen kehityksessä on herännyt huolta. Ryhmissä pyritään luomaan lapsille myönteisiä vuorovaikutuskokemuksia, varmistamaan, että he kokevat tulevansa nähdyiksi ja kuulluiksi, sekä vahvistamaan lasten osallisuutta. (Lammila, 2023.)

Toimintamallia kehitettäessä selvitettiin laajasti pienryhmätoiminnan vaikutuksia lasten kielelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen yhteistyössä Turun yliopiston logopedian RILIV-tutkimushankkeen kanssa. Ryhmään osallistuneille lapsille tehtiin kattavat testimuotoiset arvioinnit, ja lisäksi vanhemmilta sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöltä kerättiin kyselyillä tietoa lasten kielellisistä taidoista, kommunikoinnista ja sosioemotionaalisesta kehityksestä. Näiden tietojen avulla arvioitiin toiminnan vaikutuksia (Lammila, 2023). RILIV-hankkeen toinen tavoite oli tutkia AAC-menetelmien käyttöä suomalaisessa varhaiskasvatuksessa sekä selvittää, miten koulutus vaikuttaa niiden hyödyntämiseen. Hankkeessa toteutettiin valtakunnallinen kysely varhaiskasvatuksen henkilöstölle, jossa tarkasteltiin AAC:n käyttöön vaikuttavia tekijöitä, kuten koulutusta ja työkokemusta, sekä kartoitettiin henkilöstön koulutustarpeita. (Ojanen, 2021, s. 17, 39.)

Interventiot järjestettiin varhaiskasvatuksessa kuuden lapsen pienryhmissä. Ryhmät kokoontuivat kerran viikossa 12 viikon ajan ja jokainen tapaaminen kesti 45 minuuttia. Toiminnasta vastasivat kaksi Aivoliiton työntekijää ja heidän lisäksi mukana oli aina yksi varhaiskasvatuksen työntekijä. Interventio toteutettiin osana varhaiskasvatuksen normaalia päiväohjelmaa. Kaikki toiminta perustui puhetta tukeviin ja korvaaviin menetelmiin. Interventioyryhmiä järjestettiin vuosina 2020–2023, ja niihin osallistui yhteensä 72 lasta. Tutkimuksen perusteella interventio edisti lasten monimutkaisten kielellisten rakenteiden ymmärtämistä ja vähensi epäsopevaa puhekäyttäytymistä. Fiktiiviseen kerrontaan interventiolla ei todettu olevan vaikutusta. (Lammila, 2023.)

2.4 Aikaisemmat tutkimukset

Aikaisemmat tutkimukset, joihin olen perehtynyt ovat logopedian pro gradututkimuksia liittyen puhetta tukeviin ja korvaaviin keinoihin sekä sosionomikoulutuksen opinnäytetöihin visuaaliseen tukeen liittyen. Pro gradututkimusten aiheina ovat *Puheen ymmärtämisen visuaalista tukea hyödyntävän pienryhmätoiminnan vaikutus alle kouluikäisten riskilasten puheen ymmärtämisen taitoihin*, *Puhetta tukevia keinoja hyödyntävän pienryhmätoiminnan vaikutus alle kouluikäisten riskilas-*

ten kerronnan taitoihin sekä Puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Kaikki pro gradu -tutkielmat, joihin perehdyin ovat osa Turun Yliopiston logopedian RILIV-tutkimushanketta. Opinnäytetyöt, joihin tutustuin ovat *Visuaalisen tuen merkitys varhaiskasvatuksessa* sekä *Kuvat osaksi arkea: Kuvien käytön kehittäminen päiväkodin lapsiryhmässä.*

Puheen ymmärtämisen visuaalista tukea hyödyntävän pienryhmätoiminnan vaikutus alle kouluikäisten riskilasten puheen ymmärtämisen taitoihin – pro graduissa keskitytään puheen ymmärtämisen visuaaliseen tukeen, joka sisältää kaikki visuaaliset keinot, joita käytetään samanaikaisesti puheen kanssa kuulijan ymmärtämisen tukena. Visuaalista tukea hyödynnettäessä kuulija saa informaatiota kuuloaistin lisäksi myös näköaistin avulla. Visuaaliset keinot selkeyttävät ja konkretisoivat saapuvaa viestiä, sillä esimerkiksi kuvat antavat kuulijalle aikaa käsitellä informaatiota pidempään, mitä pelkkä sanallinen viestintä. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, edistääkö 3–6-vuotiaiden riskilasten puheen ymmärtämisen visuaalista tukea hyödyntävä pienryhmätoiminta puheen ymmärtämisen taitoja. Tutkimukseen osallistui 24 lasta kahdesta eri päiväkodista ja heistä muodostettiin kaksi ryhmää. Tutkimuksen interventio edisti molempien ryhmien monimutkaisia puheen ymmärtämisen taitoja. Merkittävää kehitystä tapahtui molemmilla ryhmillä vain intervention aikana. Tutkimuksessa todettiin, että varhaiset puheen ymmärtämisen taidot eivät taas kehittyneet intervention aikana, sillä tutkitavilla lapsilla nämä taidot olivat jo hallinnassa tutkimuksen alussa. (Pakarinen, 2022, s. 20–33)

Puhetta tukevia keinoja hyödyntävän pienryhmätoiminnan vaikutus alle kouluikäisten riskilasten kerronnan taitoihin – pro gradututkielmassa tarkastellaan, miten 3–6-vuotiaiden riskilasten kerronnan taitoihin voidaan vaikuttaa puhetta tukevia keinoja hyödyntävällä pienryhmätoiminnalla. Lasten sosiaaliset taitojen, lukutaidon sekä yleisen akateemisen menestyksen on nähty linkittyvän kerronnallisiin taitoihin. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten koeryhmään kuuluvien alle kouluikäisten riskilasten kerrontataidot kehittyvät pienryhmäintervention aikana verrattuna kontrolliryhmään, joka osallistuu tavanomaiseen päiväkotitoimintaan. Tarkasteltava interventio sisälsi runsaasti kerrontaa vahvistavia harjoituksia

ja toiminnallisia tehtäviä. Harjoittelun tukena käytettiin visuaalisia apukeinoja, joiden avulla pyrittiin vahvistamaan lasten kielellistä osaamista. (Kähkönen & Vannemaa, 2021, s. 9–18.)

Tutkimuksen tuloksissa ryhmät eivät eronneet juuri toisistaan. Intervention kannalta merkittäviä tuloksia ei ollut tilastollisesti havaittavissa fiktiivisen kerronnan mittareilla tarkisteltaessa. Koeryhmässä havaittiin useilla mittareilla pientä nuumerista kehitystä enemmän kuin kontrolliryhmässä, mutta ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä. (Kähkönen & Vannemaa, 2021, s. 31, 39.)

Puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio suomalaisessa varhaiskasvatuksessa – pro gradututkielmassa perehdytään puhetta tukeviin ja korvaaviin keinoihin eli AAC-keinoihin varhaiskasvatuksessa. Tutkielmassa tarkasteltiin, millaisia puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä (AAC) suomalaisessa varhaiskasvatuksessa hyödynnetään ja millä perusteella niitä käytetään. Samalla selvitettiin, miten ammattinimike ja työkokemus vaikuttavat AAC:n käyttöön. Lisäksi kartoitettiin varhaiskasvatuksen henkilöstön saamia AAC-koulutuksia sekä heidän toiveitaan lisäkoulutuksen tarpeesta. (Ojanen, 2021, s.11.)

Tutkimuksessa selvisi, että käytetyimpiä AAC-keinoja varhaiskasvatuksessa olivat eleet ja olemuskieli. Eniten AAC-keinot näkyivät varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa toiminnanohjauksen tukena, kielenkehityksen tukena sekä lapsen ymmärtämisen tukena. Suurin osa vastaajista kertoi käyttävänsä AAC:tä osana työtään. Koulutuksen ja kokemuksen puute, riittämättömyyden tunne, suuri ryhmä koko ja henkilöstön ylikuormitus nousivat esiin AAC:n käyttöä estävinä tekijöinä. Tilastollisesti ammattinimike oli merkitsevä suhteessa AAC:n käyttöön arjessa, eniten puhetta tukevia ja korvaavia keinoja käyttivät varhaiskasvatuksen erityisopettajat, toisena varhaiskasvatuksen opettajat ja kolmantena varhaiskasvatuksen lastenhoitajat. Ero sekä erityisopettajien ja opettajien välillä, opettajien ja hoitajien välillä oli merkittävä. Valtaosa osallistujista koki, että heidän peruskoulutuksensa ei antanut riittävästi valmiuksia AAC:n käyttöön työssä, ja 27,7 % vastaajista ei ollut saanut AAC-koulutusta lainkaan. Lisäkoulutusta pidettiin tarpeellisena, sillä tarve uuden oppimiseen koettiin suureksi. (Ojanen, 2021, s. 18, 22–29.)

Opinnäytetyössä *Visuaalisen tuen merkitys varhaiskasvatuksessa* käsitellään visuaalisen tuen merkitystä varhaiskasvatuksen jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa. Tutkimuksessa tutkittiin kommunikaatiokuvien hyötyjä sekä sitä, miten kuvia käytetään. Opinnäytetyössä tarkastellaan lisäksi teoreettisesti lasten yleisimpiä neurobiologisia häiriöitä, muun muassa ADHD:tä, eli aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriötä, lapsuusiän autismia, Downin oireyhtymää sekä kielellisiä häiriöitä. Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena haastattelututkimuksena. Tutkimuksessa ilmeni, että varhaiskasvatuksessa käytetään useita eri struktuureja helpottamaan arkea. Struktuurien tarpeen taso vaihtelee yksilöllisesti, mutta kaikki lapset hyötyvät siitä jossain määrin. Haastattelussa kävi ilmi myös struktuurin haittapuolia, kuten se, ettei olemassa olevaa struktuuria noudateta ja näin ollen se hämmentää ja sekoittaa sekä lapsia, että henkilökuntaa. Kuvien käytön haasteena nähtiin kuvien ajan tasalla pitäminen, esimerkiksi pukemiskuvat vuodenaikojen mukaan. Haastattelussa korostui myös kuvien käytön aktiivisuus, eli kun kuvat ovat osa arkea, niitä tulisi myös käyttää aktiivisesti joka päivä. Koulutuksen merkitys ja opastaminen kuvien käytön hyödyntämisestä lisäisi kuvien käyttöä varhaiskasvatuksessa. (Malka, 2017 s. 30–32, 36–44.)

Kuvat osaksi arkea: Kuvien käytön kehittäminen päiväkodin lapsiryhmässä opinnäytetyössä perehdytään kehittämään päiväkotiryhmään toimivia ja luontevia tapoja käyttää kuvia, sekä selkeyttää arjen kulkua, toimintoja ja vuorovaikutustilanteita kuvien avulla. Opinnäytetyön lähtökohtana kuvien käytöstä oli ajatus siitä, että niiden käyttämisestä hyötyvät kaikki lapset. Opinnäytetyö toteutettiin 3–5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatusryhmässä kehittämistyönä. Kuvia laadittiin henkilökunnalta nousseiden tarpeiden pohjalta, joita kartoitettiin alkuhaastattelussa. Kuvien käyttö lisääntyi kehittämistyön myötä, sekä tietoisuus kuvien käytöstä lisääntyi. Vaikutukset näkyivät muun muassa sanallisen toistamisen vähentymisenä. Kuvien tueksi henkilökunnalle laadittiin havainnointilomake, josta ilmeni, että kuvat ovat helpottaneet ryhmänhallintaa sekä rauhoittaneet erilaisia tilanteita. Lasten näkökulmasta osallisuutta edistävät kuvat olivat erityisesti pidettyjä. (Alanko, 2014, s. 9, 18–21, 49.)

Aikaisemmat tutkimukset, sekä opinnäytetyöt, että pro gradu -tutkielmat liittyvät omaan aiheeseen merkittävästi. Aikaisemmat tutkimukset antavat tietoa jo tutkittuun tiedosta ja tuloksista sekä moniulotteisia näkökulmia lähestyä omaa aihetta.

AAC-keinot ja kielenkehitys liittyvät vahvasti visuaaliseen tukeen, sen ilmenemiseen, merkitykseen ja käyttämiseen. Tutkimuksissa nousseet teemat, kuten muun muassa henkilöstön osaamisen taso ja koulutustarve sekä visuaalisen tuen merkitys -ja muodot sivuavat omaa aihettani suoraan.

3 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

3.1 Tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia visuaalisen tuen muotoja varhaiskasvatuksessa käytetään ja miten tukea kohdennetaan, sekä saada tietoa visuaalisen tuen toteutuksesta, henkilöstön osaamisesta ja koulutustarpeesta Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena on, että Tampereen kaupunki saa erityisopettajille suunnatun kyselytutkimuksen (liite 1) vastausten perusteella informaatiota visuaalisen tuen toteuttamisen nykytilasta sekä pystyy hyödyntämään tietoa esimerkiksi koulutuksen tarpeen kartoittamisessa sekä suunnittelussa.

Tutkimuskysymykset:

- Millaisia visuaalisen tuen muotoja varhaiskasvatuksessa käytetään ja miten tukea kohdennetaan?
- Millainen on henkilöstön osaaminen ja koulutustarve suhteessa visuaalisen tuen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa?

3.2 Tutkimusmenetelmä ja aineistonkeruu

Opinnäytetyön tutkimus toteutettiin laadullisena, eli kvalitatiivisena tutkimuksena, jossa nähtiin myös määrällisen tutkimuksen piirteitä. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää ilmiöitä, joka tässä opinnäytetyössä on visuaalisen tuen tarkastelu varhaiskasvatuksessa. Ilmiötä pystytään kuvaamaan paremmin laadullisen tutkimusotteen kautta, jolloin saadaan aineistoon tekstiä pelkkien lukujen sijaan. (Kananen, 2015, s. 70–71.)

Laadullisessa tutkimuksessa teorian merkitys on ilmeinen. Tutkimuksen teoriolla tarkoitetaan tutkimuksen viitekehystä eli tutkimuksen teoreettista osuutta. Tutkimuksen teoreettinen osuus muodostuu käsitteistä ja niiden välisistä merkityssuh-

teista. Tutkimuksen yksi peruskulmakivistä on sekä laadullisessa-, että määrällisessä tutkimuksessa havaintojen teoriapitoisuus. Havaintojen teoriapitoisuudella tarkoitetaan muun muassa sitä, millainen on yksilön käsitys ilmiöstä, millaisia merkityksiä tutkittavalle ilmiölle annetaan tai millaisia välineitä tutkimuksessa käytetään. Kaikki nämä asiat vaikuttavat tutkimuksen tuloksiin, eikä mikään tieto ole puhtaasti objektiivista, vaan tiedosta subjektiivista tekee se, että tutkija päättää tutkimusasetelmasta oman ymmärryksensä pohjalta. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 23–25.)

Määrällinen, eli kvantitatiivinen tutkimus eroaa laadullisesta tutkimuksesta sen lähtökohtien vuoksi, jolloin lähestymistapa tutkimukselle on erilainen. Määrällinen tutkimus edellyttää ilmiön esiyymmärrystä ja teorian hyödyntämistä, jotta kysymykset osataan asettaa oikein. Ilmiön tekijöiden sekä niiden välisten suhteiden tulee olla tiedossa, jotta niitä voidaan mitata kvantitatiivisen tutkimuksen keinoin. Kyselylomake on määrällisen tutkimuksen yleisin aineistonkeruumenetelmä. (Kananen, 2015, s. 197–198.)

Tämän opinnäytetyön tutkimus visuaalisesta tuesta pitää sisällään otteita laadullisen tutkimuksen lisäksi myös määrällisestä tutkimuksesta. Opinnäytetyön kyselytutkimus on laadullinen, sillä kysymykset ovat pääosin avoimia. Avoimien kysymysten avulla saatiin yksityiskohtaista tietoa visuaalisen tuen tilasta Tampereen varhaiskasvatuksessa. Kyselyssä oli kahdeksan kysymystä, joista viisi kysymystä oli avoimia kysymyksiä. Loput kolme kysymystä olivat määrällisiä, joista ensimmäinen kartoitti vastaajien suostumuksen käyttää aineistoa opinnäytetyössä.

Tutkimuksen tekemiseen tarvitaan aina tutkimuskysymyksiä, joihin tutkimus pyrkii vastaamaan. Tässä opinnäytetyössä haluttiin selvittää visuaalisen tuen tilannetta Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksessa. Tutkimuskysymyksiksi valittiin osaamisen ja koulutustarpeen kartoittaminen sekä visuaalisen tuen muotojen ja kohdentamisen selvittäminen. Kyselylomakkeen (liite 1) kysymykset laadittiin vastaamaan tutkimuskysymyksiin, jotta saataisiin mahdollisimman kattavaa tietoa visuaalisen tuen muodoista ja tuen kohdentamisesta varhaiskasvatuksessa sekä henkilöstön osaamisesta ja koulutustarpeesta. Kysely suunnattiin koko

Tampereen alueelle varhaiskasvatuksen erityisopettajille, jotta saataisiin mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva visuaalisen tuen käytöstä koko Tampereen kaupungin alueella.

Avoimet kysymykset kartoittivat visuaalisen tuen näkymistä varhaiskasvatuksessa ja visuaalisen tuen muotoja sekä visuaalisen tuen kohdentumista varhaiskasvatusryhmissä. Lisäksi kartoitettiin tekijöitä, jotka vaikuttavat varhaiskasvatuksen henkilöstön visuaalisen tuen käyttämiseen, koulutustarjontaa sekä koulutuksen merkitystä suhteessa tuen toteutumiseen. Määrälliset kysymykset kartoittivat työntekijöiden osaamisen riittävyttä sekä koulutuksen riittävyttä.

Kysymykset 2–4 vastasivat tutkimuskysymykseen, *Millaisia visuaalisen tuen muotoja varhaiskasvatuksessa käytetään ja miten tukea kohdennetaan?* sekä kysymykset 5–8 vastasivat tutkimuskysymykseen, *Millainen on henkilöstön osaaminen ja koulutustarve suhteessa visuaalisen tuen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa?* Avoimet kysymykset tuottavat tekstiä ja tämä on tyypillinen osa laadullista tutkimusta. (Kananen, 2015, s. 67–69.)

Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin verkossa täytettävää kyselytutkimusta. Kysely toteutettiin Microsoft Forms -ohjelmalla. Kyselyn ensimmäinen kysymys kartoitti vastaajien suostumuksen vastausten käyttämiseen osana opinnäytetyön aineistoa. Kyselylomake jaettiin linkin kautta kaikille Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen erityisopettajille sähköpostitse opinnäytetyön yhteishenkilön kautta. Kyselyyn vastattiin anonymisti, jolloin vastaajien henkilötietoja ei kerätty. Kyselystä koottiin ainoastaan tietosisältö suostumusten pohjalta aineistoksi.

3.3 Aineiston analyysi

Tutkimuksessa kerätty aineisto analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin keinoin luokittelemalla induktiivisella eli aineistolähtöisellä otteella. Laadullinen tutkimus antaa enemmän mahdollisuuksia käsitellä aineistoa vapaammin analyysimenetelmillä. (Kananen, 2015, s. 83.) Aineiston analyysimenetelmäksi valikoitui luokittelu, joka on sisällönanalyysin yksi muoto. Milesin ja Hubermanin (1994) mukaan analyysin tekninen vaihe alkaa aineiston alkuperäisilmaisujen pelkistämällä.

Redusoimalla eli pelkistämällä aineisto tunnistetaan asiat, joista juuri tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita. Redusoinnin jälkeen ilmaisevat lauseet pelkistetään yksittäisiksi ilmaisuiksi. Pelkistetyt ilmaukset kategorioidaan samaan luokkaan ja kategorialle annetaan nimi, joka kuvaa sisältöä. Kategorointi on tärkeä vaihe, sillä tutkija päättää millä perusteella kategoriat rakentuvat ja mitkä ilmaisut kuuluvat mihinkin kategoriaan. (Tuomi & Sarajarvi, 2018, s. 114.) Kyselyn määrälliset kysymykset käsitellään tilastollisesti tarvittaessa tilasto-ohjelmalla.

Kyselytutkimukseen vastasi 14 Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen erityisopettajaa, joista kaksi vastauslomaketta palautui tyhjänä. Kysely jaettiin kaikille Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen erityisopettajille, joita on 70. Kysymyksiin (liite 1) 1 ja 3–8 vastauksia tuli 12 kappaletta. Ensimmäiseen avoimeen kysymykseen, eli lomakkeen toiseen kysymykseen *Miten visuaalinen tuki näkyy varhaiskasvatuksen arjen tilanteissa ja millaisia visuaalisen tuen muotoja käytetään?* tuli vastauksia 11 kappaletta. Kyselyn kysymykset on suunniteltu vastaamaan tutkimuskysymyksiin, *Millaisia visuaalisen tuen muotoja varhaiskasvatuksessa käytetään ja miten tukea kohdennetaan?* sekä *Millainen on henkilöstön osaaminen ja koulutustarve suhteessa visuaalisen tuen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa?* Kyselyn kysymykset 2–4 pyrkivät vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen sekä kysymykset 5–8 tutkimuskysymykseen henkilöstön osaamisesta ja koulutustarpeesta.

4 TULOKSET

4.1 Visuaalisen tuen muodot, käyttö ja kohdentaminen

Kysymykseen *Miten visuaalinen tuki näkyy varhaiskasvatuksen arjen tilanteissa ja millaisia visuaalisen tuen muotoja käytetään?* saatujen vastausten analysoinnissa muodostui 12 alaluokkaa, viisi yläluokkaa ja viisi pääluokkaa. Visuaalinen tuki on kiinteä osa varhaiskasvatuksen arkea ja sen eri tilanteita. Visuaalisuutta hyödynnetään monipuolisesti tukemaan arjen rakenteita, kommunikointia, ajanhahmotusta, sosiaalista vuorovaikutusta sekä oppimisympäristön selkeyttä. Yhtenä keskeisenä teemana nousi esiin arjen struktuurin visuaalinen tuki, johon kuuluvat kuvitettu päivä- ja viikkostrukturi, siirtymätilanteiden kuvat sekä toiminnanohjauskuvat arjen perustoiminnoista, kuten ruokailusta, WC-käynneiltä ja ulkoilusta. Kuvien avulla lapsi pystyy hahmottamaan päivän kulkua ja ennakoimaan tapahtumia, mikä tuo turvallisuutta ja selkeyttä.

”Kuvallinen strukturi; päiväohjelma, toiminnan ja ohjeiden pilkkominen kuvallisesti, ensin-sitten kuvat. Lisäksi toiminnanohjaus- ja kaveritaitokuvat aikuisten kaulanauhoissa. Time-timer toimii myös visuaalisena tukena hahmottamaan aikaa ja ennakoimaan tulevaa siirtymää.”

Toinen keskeinen osa-alue on kommunikaation ja vuorovaikutuksen tuki. Kuvia, tukiviittomia, eleitä sekä ilmeitä käytetään viestinnän tukena. Ensinnäkin-sitten-kuvat ja tunnekuvat tukevat lasten toiminnanohjausta ja tunneilmaisua. Eri ryhmissä käytetään esimerkiksi pikapiirtämistä ja erilaisia kuvamateriaaleja lapsiryhmän tarpeiden mukaan. Neljäs pääluokka liittyy ajanhahmotuksen ja ennakkoinnin tukeen, jossa käytetään esimerkiksi Time Timer -kelloja selkeyttämään aikakäsitystä ja auttamaan lapsia ennakoimaan odottamista ja siirtymätilanteita. Visuaalisuutta hyödynnetään myös oppimisympäristön suunnittelussa, esimerkiksi värikoodatut huoneet ja leikkialueet sekä kuvalliset paikkamerkinnot tukevat lasten itseohjautuvuutta. Sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen tukemisessa käytetään kuvia säännöistä, leikeistä ja tunnetiloista, jotka auttavat lapsia hahmottamaan sosiaalisen toiminnan rajoja ja keinoja.

Taulukko 1 Miten visuaalinen tuki näkyy varhaiskasvatuksen arjen tilanteissa ja millaisia visuaalisen tuen muotoja käytetään? -luokat.

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Päivän jäsentäminen kuvien avulla	Toiminnan struktuurin visuaalinen tuki	Visuaaliset ja kuvalliset tukikeinot arjessa
Siirtymätilanteiden ohjaaminen kuvien avulla		
Arjen toiminnot kuvitettuina		
Visuaalinen viestintä	Kommunikaation tuki	Kommunikaation ja vuorovaikutuksen tukikeinot
Toiminnanohjaus kuvina		
Kommunikaation apuvälineet		
Tukiviittomien käyttö kommunikaation tukena		
Sanattoman viestinnän hyödyntäminen		
Ohjeiden pilkkominen visuaalisesti		
Ympäristön visualisointi	Oppimisympäristön visuaalinen tukeminen	Oppimisympäristön visuaaliset ratkaisut
Sosiaalisen toiminnan ohjaus kuvien avulla	Sosiaalisten taitojen visuaalinen tukeminen	Sosiaalisten taitojen tukikeinot
Ajan hahmotuksen tuki	Visuaalinen ajanhahmotus ja ennakointi	Ajanhahmotuksen ja ennakkoinnin tukikeinot

Kysymykseen *Miten visuaalinen tuki kohdentuu varhaiskasvatuksessa?* saatujen vastausten analysoinnissa muodostui 11 alaluokkaa, neljä yläluokkaa sekä kolme pääluokkaa. Visuaalinen tuki kohdentuu sekä koko ryhmälle yhteisenä tukena sekä yksilöllisesti tarpeen mukaan sovelletusti. Kuvatuki nähdään arjen perusvälineenä, jota käytetään kaikkien lasten kanssa toiminnanohjauksessa ja ymmärtämisen tukena. Tällöin sitä käytetään kaikille yhdenvertaisena pedagogisena ratkaisuna, joka hyödyttää kaikkia lapsia kehitysvaiheesta riippumatta.

Samalla aineistosta kuitenkin selviää, että tuki painottuu erityisesti lapsille, joilla on muun muassa kielellisiä- tai keskittymisen haasteita, sekä S2-lapsille. Näissä tapauksissa tuki on kohdennetumpaa ja yksilöllisempää, kuten henkilökohtaisia päiväjärjestyksiä, kommunikointikansioita tai palkkiotauluja. Useissa vastauksissa korostui yhteinen ja yksilöllinen tuki yhdessä, jossa samat visuaaliset välineet palvelevat sekä koko ryhmää että yksilöitä. Tällainen joustava soveltaminen mahdollistaa inklusiivisen toiminnan, jolloin kaikki lapset hyötyvät tuesta omalla tasollaan.

”Tietyt asiat koko ryhmälle kuten piiriseinän kuvat ja paikka merkin-
nät tavaroille ja lapsille tai leikinvalintataulut, mutta liikennevalot ja
kaulassa roikkuvat kuvat sekä tukiviittomat kohdentuvat lähinnä tuen
lapsille tai s2-lapsille.”

”Visuaalinen tuki kohdentuu koko ryhmälle (esim. päiväjärjestys- tai
pukemiskuvat). Tukea tarvitseville lapsille voidaan yksilöidä kuvatu-
kia tai käyttää esim. pikapiirtämistä tukimuotona vaikkapa siirty-
missä, jumitilanteissa tai uusien asioiden edellä (esim. retki). Vis. tuki
kohdentuu niille, jotka sitä kulloinkin sillä hetkellä tarvitsevat.”

Taulukko 2 Miten visuaalinen tuki kohdentuu varhaiskasvatuksessa? -luokat.

Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
Kuvatuki koko ryhmälle	Kohdennettu tuki ryhmälle	Kuvatuki koko ryhmän ja yksilöiden tukena
Kuvatuki S2-lapsille		
Tukiviittomat tietyille ryhmille		
Ryhmän kommunikoinnin kehittäminen		
Yksilöllinen kommunikoinnin ja motivoinnin tuki	Kohdennettu tuki yksilölle	
Yksilöllinen kommunikoinnin ja motivoinnin tuki		
Päivän ja siirtymien jäsentäminen	Toiminnan ohjauksen visuaalinen tuki	Visuaalinen tuki toiminnan jäsentämisen ja ennakkoinnin välineenä
Toiminnan pilkkominen kuvilla		
Arjen toiminnot kuvitettuina		
Kuvien käyttö leikin tukena	Sosiaalisen toiminnan visuaalinen tuki	Visuaalinen tuki vuorovaikutuksessa ja leikissä
Tunteiden tunnistamisen ja säätelyn tuki		

Kysymykseen *Mitkä asiat vaikuttavat kasvatushenkilöstön visuaalisen tuen käyttämiseen?* saatujen vastausten analysoinnissa muodostui 18 alaluokkaa, yhdeksän yläluokkaa sekä viisi pääloukkaa. Visuaalisen tuen käyttämiseen vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa ammatillinen tietoisuus, osaaminen, motivaatio sekä työyhteisön kulttuuri ja käytännön resurssit. Pääloukka *Ammatillinen ymmärrys ja tietoisuus visuaalisen tuen merkityksestä* nousee keskeiseksi, kun henkilöstö ymmärtää visuaalisuuden pedagogisen merkityksen, jonka jälkeen visuaalisuuden käyttö on suunnitelmallisempaa ja tavoitteellisempaa.

”Koen, että suurin asia mikä vaikuttaa henkilökunnan visuaalisen tuen käyttämiseen on omat asenteet ja tietämys siitä, kuinka tärkeitä niiden merkitys on lapsille. On toisinaan todella vaikeata saada henkilökunta käyttämään visuaalista tukea, siitä huolimatta vaikka asia on perusteltu ja se on erityisen tärkeitä kolmiportaisen tuen toteuttamisessa.”

”Tottumus, osaaminen, halu oppia lisää, tukea saavien lasten tarpeet ja tuen suunnittelu, veon osallisuus tuen suunnittelussa. Yksikön pedagoginen johtajuus.”

Toisena tekijänä korostui koulutus ja osaaminen. Koulutukset ja erityisopettajien ohjaus lisäävät työntekijöiden varmuutta kuvien, tukiviittomien ja muiden välineiden hyödyntämiseen. Kolmantena nousi esiin henkilökohtainen motivaatio ja asenteet. Työntekijöiden oma kiinnostus, rohkeus ja halu oppia vaikuttavat merkittävästi siihen, kuinka luontevasti visuaalisia menetelmiä käytetään. Itsevarmuus viittomien tai kuvien käyttöön kasvaa kokemuksen ja tuen myötä. Vastauksissa korostui työyhteisön kulttuurin ja rakenteellisten tekijöiden vaikutus suhteessa tuen käyttämiseen sekä tiimin yhteishenki, erityisopettajan tuki ja pedagoginen johtajuus. Vakiintumista tukee muun muassa myönteinen ilmapiiri, yhteinen suunnittelu ja esimerkin voima. Ajan puute, henkilöstöressurssien rajallisuus ja kuvien valmisteluun kuluva aika voivat rajoittaa visuaalisen tuen systemaattista käyttöä.

Taulukko 3 Mitkä asiat vaikuttavat kasvatushenkilöstön visuaalisen tuen käyttämiseen? -luokat.

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Tietoisuus visuaalisen tuen merkityksestä	Ammatillinen ymmärrys ja tietoisuus	Ammatillinen tietoisuus ja ymmärrys visuaalisen tuen merkityksestä
Ymmärryksen ja käytön välinen yhteys		
Pedagoginen tietämys		
Koulutus ja osaamisen kehittäminen	Ammatillinen osaaminen	Koulutus, kokemus ja osaaminen
Kokemus ja ammattitaidon kehittyminen		
Käytännön osaaminen		
Käytännön kokemus ja toimivuuden havaitseminen	Kokemuksen merkitys	
Asiantuntijaohjaus ja tuki	Ammatillinen tuki ja ohjaus	
Sisäinen motivaatio ja oppimisen halu	Henkilökohtainen motivaatio ja asenne	Henkilökohtainen motivaatio ja asenteet
Työmotivaatio		
Ammatillinen kasvu ja innostus		
Itsevarmuus ja rohkeus		
Työskentelytavat ja rutiinit	Henkilökohtaiset toimintatavat	Työyhteisön kulttuuri ja rakenteelliset tekijät
Työyhteisön ilmapiiri	Työyhteisön tuki ja yhteistyö	
Työyhteisön tuki ja mallintaminen		
Pedagoginen johtaminen	Esihenkilön tuki	
Työajan ja resurssien rajallisuus	Käytännön resurssit	Resurssit
Rutiinien ja resurssien vaikutus		

4.2 Henkilöstön osaaminen ja koulutustarve

Kysymykseen *Millaista koulutusta Tampereen kaupunki tarjoaa visuaalisen tuen käytöstä ja kenelle koulutukset on suunnattu?* saatujen vastausten analysoinnissa alaluokkia muodostui 15, yläluokkia neljä ja pääluokkia neljä. Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksessa järjestetään visuaalisen tuen koulutusta eri toimijoiden toteuttamana. Keskeisiä koulutuksen järjestäjiä ovat varhaiskasvatuksen erityisopettajat ja Valteri. Koulutuksia järjestetään yksikkö- ja tiimitasolla, mutta ne voivat sisältyä myös muihin teemoihin, kuten esimerkiksi monikielisyyden tukemiseen. Koulutukset painottuvat tukiviittomiin, kuvatuon käyttöön ja käytännön mallintamiseen. Osassa yksiköistä koulutus tapahtuu arjessa, esimerkiksi ohjauksena ja mallintamisena.

”Koulutuksen ovat yleensä team-koulutuksia, jotka on suunnattu kaikille varhaiskasvatuksen työntekijöille. Team-koulutukset eivät riitä työntekijöiden motivoimiseen. Erityisopettajat usein pitävät talon sisäisiä koulutuksia visuaalisesta tuesta, jolloin työntekijät saavat myös konkreettista näyttöä. Teams-koulutuksia on tarjolla, mikä on hienoa, mutta ne usein katsotaan hätäisesti ja multitaskaten. Erityisopettajille suunnattua visuaalisen tuen koulutuksia on mielestäni vähän tarjolla.”

Vastauksista nousi esiin, että koulutuksia koetaan olevan liian vähän, eivätkä ne aina tavoita koko henkilöstöä. Etäkoulutusten vaikuttavuus jää vähäiseksi sekä tiedonkulku koulutusmahdollisuuksista koetaan olevan epätasaista. Koulutuksen kehittämistarpeiksi mainittiin säännöllisyys, velvoittavuus ja näkyvyyden parantaminen, jotta visuaalisen tuen osaaminen olisi osa kaikkien työntekijöiden ammatiosaamista. Vastauksissa korostui myös työyhteisön sisäisen osaamisen jakaminen, jossa erityisopettajat ja kokeneemmat työntekijät mallintavat ja tukevat kollegoitaan visuaalisen tuen toteutuksessa.

Taulukko 4. Millaista koulutusta Tampereen kaupunki tarjoaa visuaalisen tuen käytöstä ja kenelle koulutukset on suunnattu? -luokat.

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Koulutuksen järjestäjät	Koulutuksen toteuttajat	Koulutusten järjestäminen
Varhaiskasvatuksen erityisopettajien vastuu kouluttajina		
Yksikkökohtainen koulutuskäytäntö		
Etä- ja lähikoulutukset	Koulutuksen toteutuksen muodot	Koulutuksen muodot ja sisältö
Tiettyihin teemoihin keskitetty koulutus		
Käytännön ohjaus ja mallintaminen		
Koulutuksen sisällön monipuolisuus		
Tukiviittomakoulutukset		
Etäkoulutuksen heikko vaikuttavuus		
Koulutuksen määrän puute		
Koulutuksen velvoittavuuden tarve		
Kohdennetun koulutuksen vähyys		
Erot henkilöstön kouluttamistason välillä		
Epätietoisuus koulutuksesta	Koulutuksen näkyvyyden puute	Tiedonkulun ja perehdytyksen haasteet
Tiedon epätasainen jakautuminen		

Kysymykseen *Miten koulutuksen merkitys näkyy visuaalisen tuen toteutumisessa varhaiskasvatusryhmissä?* saatujen vastaustenperusteella muodostui 14 alaluokkaa, neljä yläluokkaa ja neljä pääluokkaa. Koulutuksella nähtiin merkittävä rooli visuaalisen tuen käytön ja laadun varmistamisessa. Koulutus lisää henkilöstön ymmärrystä, osaamista ja varmuutta, mikä välittyy käytännön toteutukseen.

”Koulutuksia pitäisi olla säännöllisesti tarjolla vuoden ympäri. Kesken kauden saattaa henkilökunta vaihtua jolloin tarvitaan kiireellisesti perehdytystä kuvien ja tukiviittomien käyttöön.”

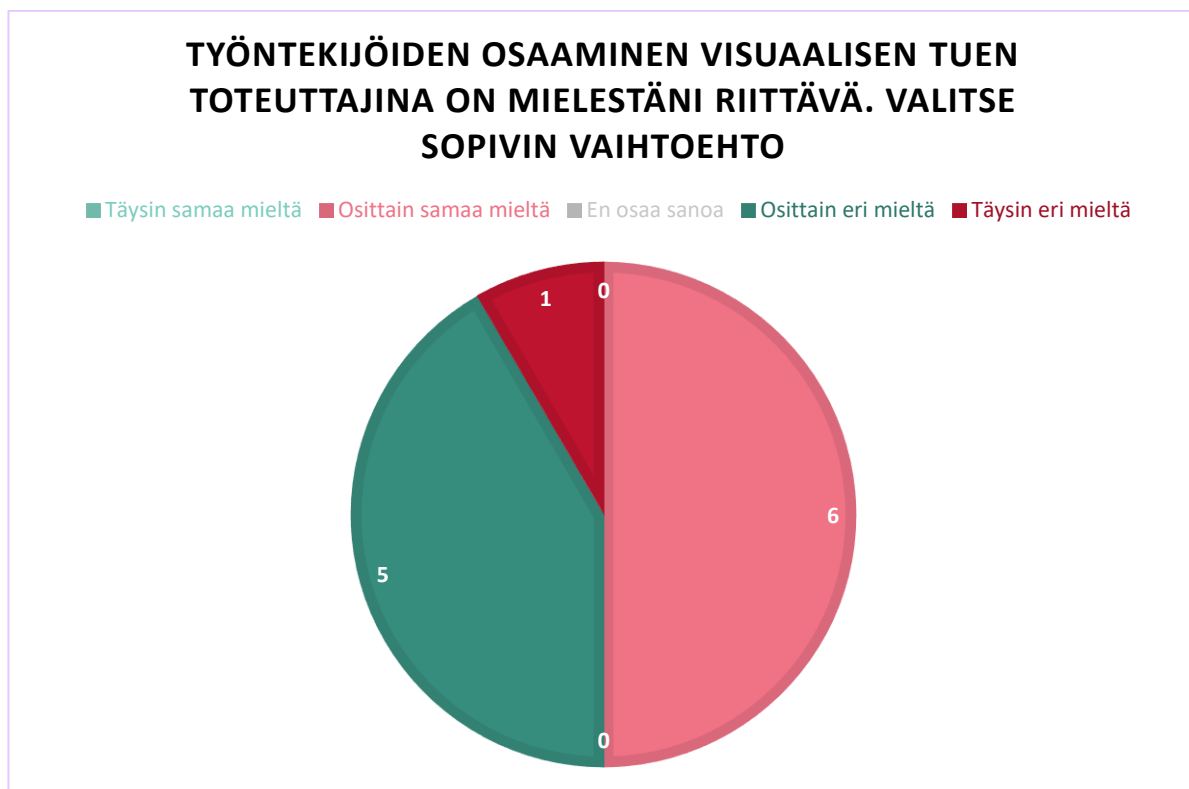
”Koulutuksen merkitys näkyy hyvin vahvasti visuaalisen tuen toteuttamisessa. Ne jotka ovat saaneet koulutuksen ymmärtävät miksi niiden käyttö on erityisen tärkeätä ja käyttävät tukea, kun taas ne jotka eivät asiasta tiedä tai ole kiinnostuneita eivät käytä. Veona minusta tuntuu, että joudun kouluttamaan henkilökuntaa myös sellaisissa asioissa, jotka pitäisivät olla jokaisella varhaiskasvatuksessa työskentelevällä hallussa.”

Koulutuksen puute puolestaan vaikuttaa siihen, että erityisopettajien ohjausta tarvitaan enemmän, joka puolestaan korostaa jatkuvan koulutuksen ja perehdytyksen tarvetta, etenkin henkilöstön vaihtuvuuden vuoksi. Koulutuksen toteutustapojen osalta lähikoulutus ja tiimikohtaiset koulutukset koettiin tehokkaaksi, sillä ne tukevat sisällön viemistä käytäntöön sekä mahdollistavat yhteisen reflektion työyhteisössä paremmin. Etäkoulutusten vaikuttavuutta vastauksissa arvioitiin heikommaksi. Koulutuksen vaikutukset heijastuvat myös asenteisiin ja motivaatioon. Koulutukset rohkaisevat henkilöstöä käyttämään visuaalisia menetelmiä sekä lisäävät oivalluksia niiden hyödyistä lapsen osallisuuden ja ymmärtämisen tukemisessa.

Taulukko 5 Miten koulutuksen merkitys näkyy visuaalisen tuen toteutumisessa varhaiskasvatusryhmissä? -luokat.

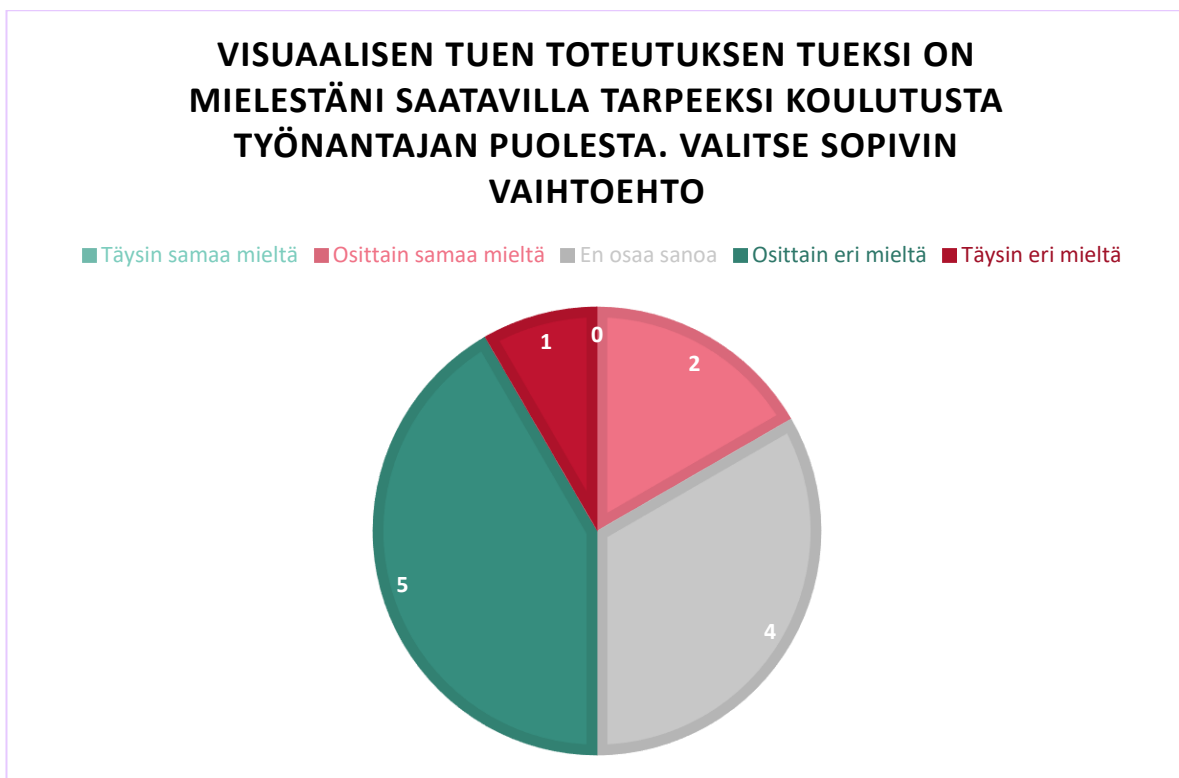
Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Visuaalisuuden ymmärtäminen	Koulutuksen vaikutus osaamiseen	Koulutuksen merkitys osaamisen ja ymmärryksen lisääjänä
Motivaation lisääminen		
Osaamisen jakaantuminen		
Perehdytyksen tärkeys	Koulutuksen tarve	Koulutuksen riittämättömyys ja kehittämistarve
Koulutuksen jatkuvuuden tarve		
Koulutuksen puutteen näkyminen		
Koulutuksen tarve arjessa		
Lähikoulutuksen vaikuttavuus	Koulutuksen toteutustapa	Koulutuksen toteutus ja käytännön soveltaminen
Tiimikoulutuksen merkitys		
Resurssien mahdollistaminen		
Mallintaminen ja vertaisoppiminen		
Tietoisuuden lisääminen	Koulutuksen vaikutus asenteisiin	Koulutuksen vaikutus motivaatioon ja asenteisiin
Koulutuksen merkitys tuen toteutuksessa		
Ymmärryksen kasvu		

Kyselyssä kartoitettiin työntekijöiden osaamisen riittävyyttä visuaalisen tuen toteuttajina sekä visuaalisen tuen koulutuksen riittävää tarjontaa työnantajan puolesta. Kysymykset oli toteutettu määrällisinä monivalintakysymyksinä, joiden tulokset esitetään seuraavaksi kuvien avulla.

Kuva 1 Työntekijöiden osaamisen arviointi (n=12).

Kuva 1 esittää varhaiskasvatuksen erityisopettajien näkemyksen henkilöstön osaamisen riittävyydestä visuaalisen tuen toteuttajina. Vastaajista kuusi kertoi olevansa osittain samaa mieltä, viisi kertoi olevansa osittain eri mieltä ja yksi kertoi olevansa täysin eri mieltä. Vastauksista selviää, että kukaan vastaajista ei ole sitä mieltä, että osaamisen taso on täysin riittävää. Puolet on kuitenkin osittain samaa mieltä osaamisen riittävyydestä.

Kuva 2 Koulutuksen riittävyyden arviointi (n=12).

Kuva 2 esittää varhaiskasvatuksen erityisopettajien näkemyksen visuaalisen tuen toteutuksen tueksi järjestettävän koulutuksen riittävyydestä työnantajan järjestämänä. Vastaajista kaksi kertoi olevansa osittain samaa mieltä, yksi kertoi olevansa täysin eri mieltä, viisi kertoi olevansa osittain eri mieltä ja neljä ei osannut sanoa. Koulutuksen riittävyydestä kukaan vastaajista ei ollut sitä mieltä, että se olisi täysin riittävää.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millaisia visuaalisen tuen muotoja varhaiskasvatuksessa käytetään ja miten tukea kohdennetaan, sekä millainen on henkilöstön osaaminen ja koulutustarve suhteessa visuaalisen tuen toteuttamiseen. Kyselyn tulokset osoittavat, että visuaalinen tuki on varhaiskasvatuksen arjessa laajasti käytetty, monimuotoinen ja pedagogisesti merkittävä menetelmä, joka tukee lasten osallisuutta, vuorovaikutusta ja oppimisen edellytyksiä. Visuaalinen tuki on merkittävä osa varhaiskasvatuksen arkea. Päiväjärjestys kuvin sekä siirtymätilanteiden- ja arjen toimintojen kuvittaminen ovat tavallisimpia visuaalisia keinoja, jotka tukevat lasten päivän jäsentämistä ja ennakointia. Näiden avulla lapsi pystyy hahmottamaan muun muassa ajankulkua ja tiedostamaan mitä seuraavaksi on luvassa. Edellä mainitut visuaalisen tuen muodot lukeutuvat pedagogiseen tukeen, jota varhaiskasvatusryhmässä toteutetaan. Tuen toteuttaminen vaatii henkilöstöltä osaamista ja johdonmukaisuutta, sekä erilaisten menetelmien hyödyntämistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022, s. 64.)

Visuaalisilla menetelmillä tuetaan myös kommunikaatiota ja vuorovaikutusta. Kuvien, tukiviittomien, eleiden ja ilmeiden yhdistäminen tekee viestinnästä saavutettavampaa ja mahdollistaa lasten osallistumisen yhteiseen toimintaan riippumatta heidän kielellisistä taidoistaan. Visuaalisuutta hyödynnetään myös tunne- ja sosiaalisten taitojen tukemisessa, jolloin kuvat auttavat lasta ymmärtämään muun muassa omia ja toisten tunteita. Visuaalinen tuki näyttäytyy eri yksiköissä eri tavoin ja tuen käytössä on vaihtelua ja kehittämisen tarvetta. Kuvatuen laatu ja laajuus riippuvat henkilöstön osaamisesta, asenteista ja saatavilla olevista resursseista.

Verraten aikaisempiin tutkimuksiin ja teoriaan voidaan todeta vastauksissa yhtäläisyyksiä. Visuaalisen tuen merkitys on osoitettu merkittäväksi oppimista ja kehitystä tukevaksi keinoksi. Malka keskittyy opinnäytteessään varhaiskasvatuksen jokapäiväisen kommunikaation tukemiseen visuaalisin keinoin, joista nousee esiin samoja tukimuotoja, kuin oman opinnäytetyön kyselytutkimuksen vastauk-

sistakin (Malka, 2017, s. 13–14). Molemmista nousee esiin kommunikoinnin tukemisessa sekä toiminnanohjauksessa käytettävät visuaalisen tuen keinot, joita ovat muun muassa kuvatuki.

Visuaalinen tuki kohdentuu varhaiskasvatuksessa sekä koko ryhmälle, että yksilöllisenä tukimuotona. Koko ryhmälle tukea käytetään yhteisenä välineenä toiminnanohjauksessa ja ymmärtämisen tukena, mutta samalla se soveltuu erityisen hyvin lapsille, joilla on kielellisiä haasteita tai jotka ovat monikielisiä. Varhaiskasvatuksen arjessa näyttäytyy yhdistetty malli, jossa samoja visuaalisia välineitä käytetään sekä koko ryhmän että yksittäisten lasten tarpeisiin. Tämä joustava soveltaminen mahdollistaa inklusiivisen pedagogiikan, jossa kaikki lapset hyötyvät visuaalisista tukikeinoista omista lähtökohdistaan käsin.

Henkilöstön visuaalisen tuen käyttöä ohjaavat erilaiset tekijät, kuten ammatillinen tietoisuus, koulutus ja osaaminen, motivaatio, työyhteisön kulttuuri sekä ajalliset resurssit. Selkeä ymmärrys visuaalisen tuen merkityksestä lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta lisää sen käyttöä ja tekee siitä suunnitelmallista ja tavoitteellista. Koulutus ja kokemus lisäävät varmuutta ja rohkeutta käyttää ja soveltaa visuaalisen tuen keinoja työssä. Visuaalisen tuen käyttöön vaikuttavat myös henkilöstön motivaatio ja asenteet, kuten oma kiinnostus ja halu kehittää itseään ja omaa ammattitaitoaan. Varhaiskasvatuksen arjessa haasteita aiheuttavat ajan ja resurssien puute sekä kuvien valmistelun työläys. Nämä tekijät voivat osaltaan estää tuen johdonmukaisen käytön, vaikka sen merkitys tiedostetaankin.

Opinnäytetyön tulosten perusteella Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksessa järjestetään visuaalisen tuen koulutusta useiden toimijoiden, kuten varhaiskasvatuksen erityisopettajien, Valterin sekä kaupungin omien asiantuntijoiden toimesta. Koulutukset ovat kuitenkin jakautuneet epätasaisesti ja niiden määrä sekä tavoitavuus eivät aina riitä vastaamaan henkilöstön tarpeisiin. Koulutusten sisällöt painottuvat tukiviittomiin, kuvatuen käyttöön ja käytännön mallintamiseen. Etäkoulutukset koettiin vähemmän tehokkaiksi, kun taas lähikoulutukset tukevat paremmin käytännön soveltamista ja yhteisen toimintakulttuurin vahvistamista. Koulutuksen merkitys visuaalisen tuen toteutumisessa on selvä, se lisää osaamista, ymmärrystä ja motivaatiota hyödyntää visuaalisia menetelmiä. Koulutettummat työntekijät toimivat usein esimerkkinä muille ja vievät hyviä käytäntöjä

eteenpäin. Vastausten perusteella visuaalisen tuen osaamisen kehittyminen edellyttää kuitenkin jatkuvaa, säännöllistä ja koko henkilöstön kattavaa koulutusta, joka on kiinteä osa varhaiskasvatuksen ammatillista kehittymistä ja perehdytystä.

Pakarisen gradussa visuaalista tukea voidaan käyttää kommunikaation lisäksi myös kielellisen harjoittelun, toiminnan ja käyttäytymisen tukena. Tällöin puhutaan visuaalisesta tai kuvatusta tuesta. Visuaalista tukea voidaan hyödyntää esimerkiksi strukturoinnissa, eli ajan kulun tai tehtävien esittämisessä visuaalisessa muodossa. Kuvitettuja rakenteita voidaan käyttää monenlaisten arjen toimintojen ohjaamiseen, kuten ruokailussa, pukemisessa ja wc-käyntien yhteydessä. (Pakarinen, 2022, s.14.) Samoja ilmiöitä nousi esiin myös tässä opinnäytetyössä. Kuvatuki selkeyttää kuultua viestiä ja helpottaa muun muassa abstraktien käsitteiden ymmärtämisessä, kuten puhuttaessa väreistä tai lukumääristä.

Pakarinen kirjoittaa gradussaan, että visuaalista tukea voidaan käyttää kommunikaation lisäksi myös muun muassa kielellisen harjoittelun, toiminnan ja käyttäytymisen tukena. Tällöin puhutaan visuaalisesta tuesta tai kuvatuesta. Visuaalista tukea voidaan hyödyntää esimerkiksi strukturoinnissa, eli aikaan liittyvien asioiden esittämisessä visuaalisessa muodossa. Kuvitettua struktuuria voidaan käyttää monenlaisen toiminnan ohjaamisessa osana arjen eri tilanteita, kuten ruokailussa, pukemistilanteissa ja wc-käyntien yhteydessä. (Pakarinen, 2022, s. 14–15.) Omassa tutkimuksessa nousi myös struktuurin sekä kuvallisen tuen merkitys toiminnanohjauksen tukena usean vastauksen osalta.

Ojasen pro gradussa selvitettiin, millaisia puhetta tukevia ja korvaavia keinoja suomalaisessa varhaiskasvatuksessa käytetään ja miksi, sekä ammattinimikkeen ja työkokemuksen vaikutusta AAC:n käyttöön (Ojanen, 2021, s. 11). Omassa opinnäytetyössä selvitettiin myös osaamisen ja koulutuksen riittävyyttä visuaalisen tuen toteutuksessa varhaiskasvatuksen henkilöstöllä. Gradussa ilmeni, että varhaiskasvatuksessa käytetyimpiä keinoja olivat eleet ja olemuskieli, kun taas omassa kyselytutkimuksessa nousi esiin kuvallinen tuki merkittävänä osana visuaalista tukea. Eniten AAC-keinot näkyivät Ojasen gradun mukaan varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa toiminnanohjauksen tukena, kielenkehityk-

sen tukena sekä lapsen ymmärtämisen tukena (Ojanen, 2021, s. 18). Samat huomiot näkyivät myös omassa työssäni. Ojanen tutki työssään myös koulutuksen merkitystä suhteessa puhetta korvaavien ja tukevien keinojen käyttämisestä. Suurin osa vastaajista kertoi, että käyttää työssään AAC-keinoja, mutta koulutuksen ja kokemuksen puute, riittämättömyyden tunne, suuri ryhmäkoko ja henkilöstön ylikuormitus olivat seikkoja, jotka listattiin estäviksi tekijöiksi. (Ojanen, 2021, s. 20–21.) Omassa tutkimuksessa puhuttaessa henkilöstön visuaalisen tuen käyttämisestä, tuli esiin samoja asioita, jotka vähensivät visuaalisen tuen käyttöä osana työtä.

Kähkösen ja Vannemaan gradussa käsiteltiin AAC-keinoja ja visuaalista tukea kattavasti kielellisen kehityksen ja kommunikaation näkökulmasta. Visuaalisen tuen hyödyksi mainittiin muun muassa se, että se on pysyvämpää kuin puhe, jolloin viestin prosessoinnille jää enemmän aikaa, joka tukee ymmärtämistä. (Kähkönen & Vannemaa, 2021, s. 3–4.) Visuaalinen tuki kommunikoinnin tukena rakentui myös omassa opinnäytetyössä merkittäväksi teemaksi vastausten analysoinnissa. Monet visuaaliset keinot tähtäävät juuri kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen tukemiseen.

6 POHDINTA

6.1 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyössä huolehdittiin vastaajien anonymiteetistä, eli vastaajista ei kerätty tunnistettavia tietoja. Kysely kohdennettiin Tampereen kaupungin erityisopettajille ja siihen vastaaminen oli vapaaehtoista. Vastaajilta varmistettiin suostumus aineiston käyttämiseen opinnäytetyötarkoituksessa kyselyn alussa. Sähköpostiin, jossa linkki kyselyyn lähetettiin, liitettiin myös tiedote (liite 3). Tiedotteessa (liite 3) kerrottiin sekä opinnäytetyön tarkoitus, että aineistoon liittyvistä eettisistä seikoista. Opinnäytesuunnitelmahan liitettiin tietosuojailmoitus, joka lähetettiin tutkimuslupahakemuksen liitteenä. Tietosuojailmoituksessa näkyi kaikki tietosuojaan liittyvät asiat, kuten aineiston käsittelyyn, säilyttämiseen ja hävittämiseen liittyvät seikat.

Kysely koostui pääosin avoimista kysymyksistä ja se toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Opinnäytetyössä huolehdittiin tietoturvallisuudesta sekä siitä, että aineistoa käsiteltiin eettisesti ja luotettavasti. Kaikki aineisto kerättiin sähköisesti ja säilytettiin tutkimuksen tekijän tietokoneella, joka on suojattu käyttäjätunnuksella ja salasanalla. Vastaukset tallentuivat myös Microsoft Forms-ohjelmaan, jossa kysely laadittiin. Vain tutkimuksen tekijä pääsi Microsoft Formsiin, johon vaaditaan käyttäjätunnuksella ja salasanalla kirjautuminen. Kaikki aineisto kokonaisuudessaan hävitetään opinnäytetyön valmistuessa kaikkien tallennusten osalta.

Luotettavuudella mitataan tutkittavan ilmiön todenmukaisuutta. Omassa opinnäytetyössä tutkimus päätettiin toteuttaa kyselytutkimuksena verkossa ja se lähetettiin kaikille Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen erityisopettajille. Otannaksi valikoitui koko Tampereen alue, jotta saataisiin mahdollisimman kattava kartoitus koko kaupungin alueelta. Vastauksia kyselyyn saatiin 14 kappaletta, joka oli verraten pieni määrä ottaen huomioon henkilömäärän (70), joille kysely lähti.

Tarkkaa dokumentaatiota pidetään todellisuuden arvioinnin lähtökohtana. Omassa työssä vastaukset dokumentoitiin Microsoft Forms -järjestelmään, jossa

kysely koottiin ja vastaukset palautuivat sinne nimettöminä. Lisäksi vastaukset tallennettiin tekijän tietokoneen muistiin sisällönanalyysia varten. Aineistonanalyysi tehtiin luokittelemalla ja on nähtävillä opinnäytetyössä, johon jokaisen avoimen kysymyksen luokat on taulukoitu omiksi taulukoiksi alaluokista pääluokkiin. Aineiston pohjalta tulee myös muiden päästä samaan lopputulokseen, jolloin tutkimuksen tulosten tulee olla johdettuna aineistosta siten, että päättelypolku on ristiriidaton. (Kananen, 2015, s. 353.) Omassa työssä tulokset on analysoitu kysymys kerrallaan ja vastauksista on nostettu muutamia sitaatteja tukemaan analyysia.

Merton on määritellyt vuonna 1957 tieteen eetoksen neljä perusnormia, jotka ovat tietoväitteiden perusteleminen epäpersoonallisin kriteerein, tieteellisen tiedon julkisuus ja yhteisomistus tiedeyhteisössä, puolueettomuus sekä järjestelmällinen kritiikki. tieteen eetoksen neljä perusnormia, jotka ovat tietoväitteiden perusteleminen epäpersoonallisin kriteerein, tieteellisen tiedon julkisuus ja yhteisomistus tiedeyhteisössä, puolueettomuus sekä järjestelmällinen kritiikki. Haaparanta ja Niiniluoto lisäävät Mertonin määritelmään normin käyttää tieteellistä menetelmää ja argumentoida tieteellisen päättelyn sääntöjen mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 148–149.) Opinnäytetyön aineisto analysoitiin objektiivisesti ja vastauksista saatu tieto tuotiin rehellisesti esiin tuloksissa ja johtopäätöksissä.

Tutkimuseettisen neuvottelukunta määrittelee tutkimuseetiikan seuraavasti. Tutkimuseetiikka tarkoittaa eettisesti vastuullisten ja oikeiden toimintatapojen noudattamista tutkimuksessa sekä tieteellisiin normeihin kohdistuvien väärinkäytösten ja epärehellisyyden tunnistamista ja ehkäisemistä kaikilla tieteenaloilla. Tutkijalla, tutkimusryhmän jäsenillä ja tutkimusyksikön johtajalla on vastuu siitä, että tutkimus noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä sekä toteutetaan rehellisesti ja vilpittömästi. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 150–151.)

Oma työkokemus varhaiskasvatuksessa työskentelystä antaa tietynlaisen tietoperustan visuaalisen tuen käyttämisestä varhaiskasvatuksen arjessa, mutta opinnäytetyössä suhtauduin aineistoon objektiivisesti ja aineisto käsiteltiin jokainen vastaus arvottamatta keskenään tai omien kokemusten pohjalta.

Opinnäytetyön teorettisiin lähtökohtiin perehdyttiin aikaisempien tutkimusten perusteella sekä aiheeseen liittyvän kirjallisuuden pohjalta. Visuaalisen tuen merkityksestä puhutaan paljon ja monille sen hyödyt ovat tiedettyjä. Lähdeaineistossa keskityttiin pääasiassa löytämään tietoa aikaisempien tutkimusten tuloksista ja niiden yhteneväisyydestä.

Tutkimuskysymykset pyrittiin asettamaan niin, että ne antavat kattavaa tietoa visuaalisen tuen käytöstä Tampereen kaupungin päiväkodeissa. Kyselytutkimus suunnattiin varhaiskasvatuksen erityisopettajille, jotka peilaavat kentän tilannetta vastauksissaan. Erityisopettajat ovat vahvasti läsnä varhaiskasvatuksen arjessa, kiertävät paljon ryhmissä sekä näkevät eri ryhmien ja päiväkotien toimintatapoja monipuolisesti.

Opinnäytetyön luotettavuutta arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota kyselyn vastausten lukumäärään. Kysely jaettiin kaikille Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen erityisopettajille, joita on 70. Vastauksia kyselyyn saatiin 14 kappaletta, joista 12 lomaketta sisälsi kirjalliset vastaukset. 12 vastausta suhteessa 70 henkilöön on pieni määrä. Kriittisesti arvioidessa voidaan siis todeta, ettei vastausten perusteella voida arvioida koko Tampereen kaupungin tilannetta. Opinnäytetyö antaa suuntaa visuaalisen tuen toteutuksesta varhaiskasvatuksessa ja vastauksista saadun tiedon perusteella informaatio oli yhteneväistä suurimmaksi osin.

Pieneen vastaajamäärään saattaa vaikuttaa se, että avoimiin kysymyksiin vastaaminen on työläämpää verrattuna määrällisiin kysymyksiin, joissa vastausta ei tarvitse selittää. Toiseksi työntekijöiden resurssit, mitä on käytettävissä omien töiden lisäksi ovat jokaisella rajalliset.

Pohdittaessa kokonaisuutta, kyselytutkimuksen olisi voinut rakentaa tiiviimmin ja pohtia kysymysten asettelua, niin että määrällisiä kysymyksiä olisi ollut suurin osa, joka olisi mahdollisesti lisännyt vastaajien määrää. Avoimet kysymykset kuitenkin antoivat yksityiskohtaista tietoa, jolloin vähemmästäkin vastaajamäärästä saatiin vastauksia tutkimuskysymyksiin.

6.2 Jatkotutkimukset ja tulevaisuus

Opinnäytetyön tulokset antavat vastaukset tutkimuskysymyksiin, jotka asetettiin. Vastauksia kyselytutkimukseen saatiin verraten vähän, noin 30 % varhaiskasvatuksen erityisopettajista vastasi kyselyyn. Vastauksista ilmenee selkeä koulutustarve visuaalisen tuen toteutuksesta, jotta tuen toteutusta pystytään lisäämään ja sen merkitys ymmärtämään tietoisuuden lisäämisellä. Koulutusta tulisi järjestää kaikille ja sen tulisi olla jatkuvaa, jotta sen merkitys tulisi nähtäväksi osaksi varhaiskasvatuksen arkea. Koulutuksen nähtiin vaikuttavan myös motivaatioon sekä asenteisiin osana tuen toteutusta.

Koulutuksen todettiin olevan tehokkaampaa, kun se järjestetään lähikoulutuksena, kun taas etäkoulutusten vaikutus nähtiin heikompana. Tulevaisuutta ajatellen, voisi pohtia millaiset koulutukset palvelisivat henkilöstä parhaiten sekä millainen koulutustarjonta vastaisi tarpeeseen muun muassa perehdytyksen näkökulmasta käsin katsottuna.

LÄHTEET

Alanko, E. (2014). *Kuvat osaksi arkea: Kuvien käytön kehittäminen päiväkodin lapsiryhmässä* [opinnäytetyö Laurea-ammattikorkeakoulu]. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/70260/Alanko_Elisa.pdf?sequence=1&isAll%20owed=y

Kananen, J. (2015). *Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun*. Suomen Yliopistopaino Oy.

Kähkönen, I. & Vannemaa, P. (2021). *Puhetta tukevia keinoja hyödyntävän pienryhmätoiminnan vaikutus alle kouluikäisten riskilasten kerronnan taitoihin* [pro gradu -tutkielma Turun yliopisto]. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/152515/Kahkonen_Inga_Vannemaa_Pipsa_opinnayte.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lammila, T. (28.04.2023). Vuorovaikutuksen avaimet. Innokylä. <https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/vuorovaikutuksen-avaimet-0>

Malka, W. (2017). *Visuaalisen tuen merkitys varhaiskasvatuksessa* [opinnäytetyö Satakunnan ammattikorkeakoulu]. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/130946/MalkaWilhelmiina.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Meadan, H., Ostorsky, M., Triplet, B., Michna, A. & Fettig, A. (2011). Using Visual Supports With Young Children With Autism Spectrum Disorder. *Teaching Exceptional Children*. https://www.researchgate.net/publication/265033580_Using_Visual_Supports_With_Young_Children_With_Autism_Spectrum_Disorder

Ojanen, I. (2021). *Puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio suomalaisessa varhaiskasvatuksessa* [pro gradu -tutkielma Turun yliopisto]. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/153068/ProGraduldaOjanen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Opetushallitus. (2022). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Opetushallitus. Haettu 20.7.2025. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_2.pdf

Pakarinen, J. (2022). *Puheen ymmärtämisen visuaalista tukea hyödyntävän pienryhmätoiminnan vaikutus alle kouluikäisten riskilasten puheen ymmärtämisen taitoihin* [pro gradu -tutkielma Turun yliopisto]. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/153994/Pakarinen_Jenni_opinnayte.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Rainimo, A. (3.6.2022). Sanattomat kommunikaatiokeinot auttavat päiväkodin arjessa. *Verraton*. <https://www.verraton-lehti.fi/sanattomat-kommunikaatiokeinot-auttavat-paivakodin-arjessa/>

Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (2014). *Joko se puhuu? Kielen kehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. 4. uud. painos. PS-kustannus.

Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake

Visuaalinen tuki varhaiskasvatuksessa

⋮

1. Kysely toteutetaan osana opinnäytetyötä *Visuaalinen tuki varhaiskasvatuksessa*. Vastaamalla tähän kysymykseen annat suostumuksen vastaustesi käyttämiselle osana tutkimuksen aineistoa.

Kyllä, annan suostumuksen.

Ei, en anna suostumusta.

2. Miten visuaalinen tuki näkyy varhaiskasvatuksen arjen tilanteissa ja millaisia visuaalisen tuen muotoja varhaiskasvatuksessa käytetään?

3. Miten visuaalinen tuki kohdentuu varhaiskasvatuksessa?

4. Mitkä asiat vaikuttavat kasvatushenkilöstön visuaalisen tuen käyttämiseen?

5. Työntekijöiden osaaminen visuaalisen tuen toteuttajina on mielestäni riittävää.

Valitse sopivin vaihtoehto.

Täysin samaa mieltä.

Osittain samaa mieltä.

En osaa sanoa.

Osittain eri mieltä.

Täysin eri mieltä.

6. Millaista koulutusta Tampereen kaupunki tarjoaa visuaalisen tuen käytöstä ja kenelle koulutukset on suunnattu?

7. Visuaalisen tuen toteutuksen tueksi on mielestäni saatavilla tarpeeksi koulutusta työnantajan puolesta.
Valitse sopivin vaihtoehto.

- Täysin samaa mieltä.
- Osittain samaa mieltä.
- En osaa sanoa.
- Osittain eri mieltä.
- Täysin eri mieltä.

8. Miten näet koulutuksen merkityksen suhteessa visuaalisen tuen toteutumiseen varhaiskasvatusryhmissä?

Liite 2. Tiedote

Olen sosionomiopiskelija Tampereen ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyötä visuaalisen tuen käytöstä varhaiskasvatuksessa. Erityisopettajille suunnatun laadullisen kyselytutkimuksen tarkoituksena on saada tietoa visuaalisen tuen toteutuksesta sekä henkilöstön osaamisesta ja koulutustarpeesta Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksessa.

Tutkimus toteutetaan verkossa tehtävänä anonyymina kyselytutkimuksena, johon vastaajille lähetetään linkki sähköpostiin. Linkin kyselyyn saatte Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen edustajalta, joka toimii opinnäytetyön yhteyshenkilönä. Kysely on tarkoitus toteuttaa lokakuun alkupuolella.

Kyselyn aineistoa käytetään ainoastaan opinnäytetyössä ja kaikki tallennukset hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Kyselyssä varmistetaan suostumus vastausten käyttämiseen opinnäytetyössä. Osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista. Kysely sisältää avoimia ja strukturoituja kysymyksiä, joita on yhteensä kahdeksan. Ensimmäinen kysymys kartoittaa vastaajien suostumuksen ja loput seitsemän kysymystä liittyvät visuaaliseen tukeen. Kysely koostuu pääosin avoimista kysymyksistä, joiden avulla pyritään saamaan yksityiskohtaista tietoa visuaalisen tuen tilasta Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksessa. Arvioitu vastausaika kyselyyn on noin 10–15 min.

Vastausten perusteella kaupunki saa informaatiota visuaalisen tuen toteuttamisen nykytilasta sekä pystyy hyödyntämään tietoa esimerkiksi koulutusarpeen kartoittamisessa sekä suunnittelussa.

Ystävällisin terveisin,

Vilma Liukko-Sipi

vilma.liukko-sipi@tuni.fi

Tampereen ammattikorkeakoulu

Sosionomin tutkinto-ohjelma